

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЩОДО ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Н. В. Гнілуша*

*Криворізький державний педагогічний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

Анотація. На сьогодні система вищої екологічної освіти в Україні знаходиться на складній і відповідальній стадії вдосконалення, дотримується концепції збалансованого розвитку, який відповідає комплексному збалансованому єднанню природного, техногенного, екологічного, юридичного та соціокультурного підходів.

Одним із головних завдань вищої екологічної освіти є формування у студентської молоді розуміння власного майбутнього у професійній діяльності, уміння аналізувати екологічні проблеми та їх вирішення на основі екологічної моделі гармонії з природою, яку визначають як середовищну парадигму, що ґрунтується на вченні В.І.Вернадського, який виступав за механізм забезпечення гармонії відносин людства та природи.

Створена на основі демократичних й еколого-гуманістичних орієнтирів система професійної екологічної освіти покликана забезпечити підготовку творчо активної особистості, здатної будувати свою країну як суспільство, що розвивається на принципах соціоприродної гармонії.

Зміна національної освітньої парадигми зумовлена потребами розвитку суспільства й особистості з трансформацією переконань, утвердженням нових цінностей, широким упровадженням новітніх педагогічних технологій, зміщенням акцентів освіти з принципу адаптивності на принцип компетентності фахівців.

У світовій практиці одним із найбільш перспективних напрямків удосконалення якості професійної екологічної освіти є компетентнісний підхід, в основу якого покладена ідея ключових компетенцій, пропонує експертами Ради Європи на початку 1990-х років.

Ключові слова: збалансований розвиток, професійна екологічна освіта, майбутні екологи, фахова підготовка, університет, професійна компетентність, контекстний підхід.

Вступ. У сьогоднішній час посилюються вимоги ринку праці до рівня професійної підготовки спеціалістів. Питання глобалізації є актуальними у сфері вищої освіти, а саме: транснаціональна освіта; потреба міжнародної якості професійної освіти.

За останні роки в Україні пройшли великі зміни в суспільному житті, що стосуються й університетської освіти, якій надається унікальна роль продукування знань, що визначають рівень розвитку соціуму. Євроінтеграційні процеси, які можна простежити у нашому суспільстві, почалися і у вищій освіті, що вимагає професійної підготовки мобільного конкурентноздатного фахівця.

Важливу роль у розв'язанні екологічних проблем, спричинених впливом виробництва та людської діяльності, відіграє якісна фахова підготовка майбутніх екологів, адже відтворення, збереження й охорона довкілля є основним завданням їхньої професійної діяльності.

Докорінні зміни національної вищої освіти зумовлені виконанням Закону України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національної стратегії розвитку освіти в Україні, Концепції екологічної освіти України, Стратегії сталого розвитку в Україні — 2030.

Мета дослідження — теоретичне та методичне обґрунтування якості професійної екологічної освіти на засадах компетентнісного та контекстного підходів.

Матеріали та методи: теоретичний аналіз психолого-педагогічної, методичної, наукової літератури з проблеми дослідження.

Результати та їх обговорення. Проблеми вдосконалення вищої освіти в Україні досліджувались науковцями, зокрема це відображено в працях В. Андрущенка, В. Кременя (модернізація педагогічної освіти в контексті Болонського процесу), В. Бондаря (принципи, форми, засоби та методи організації компетентнісного професійно орієнтованого навчання фахівців) та ін.

Н. В. Гнілуша [3] зазначає, що роль закладів вищої освіти є провідною у сприйнятті нової освітянської парадигми стійкого розвитку. Освіта для стійкого розвитку спрямована на розвиток можливостей людини до постійного навчання, що сприяє переорієнтації його цілей.

А. Д. Урсул пропонує альтернативу стійкого розвитку — «модель ноосферного розвитку», яка дозволила б вирішити протиріччя між освітою та суспільством, визначити вихід із кризи. Це означає трансформацію між сучасністю, минулим і майбутнім. Модель освіти XXI століття повинна орієнтуватися не на тогочасне, а на майбутнє [6].

Професійна підготовка майбутніх екологів розглянута у працях таких дослідників: формування професійної компетентності екологів (В. Боголюбов, Г. Папучкова та ін.), біологічна підготовка екологів (С. Рудишин та ін.), особливості підготовки екологів у закладах вищої

освіти технічного профілю (Т. Саєнко та ін), природничо-наукова підготовка екологів (Г. Білецька та ін.) тощо.

Аналізуючи дослідження науковців, які займаються питаннями модернізації й удосконалення якості вищої освіти в Україні, вважаємо, що формування професійних компетентностей майбутніх екологів, в умовах складної екологічної ситуації в світі, наразі є актуальними.

Дослідники А. Кузьмінський, Н. Побірченко та ін. у контексті проблем професійної освіти розмежовують поняття «компетенції» й «компетентності». Основою для такого розмежування виступає об'єктивність і суб'єктивність факторів, що визначають професійну діяльність. Об'єктивні фактори відображає поняття «компетенції». Воно визначає сфери діяльності фахівця, його права й обов'язки, зафіксовані офіційними документами: законами, указами, наказами, положеннями, інструкціями та ін. Суб'єктивні фактори відображає поняття «компетентність», яке розглядається як система сформованих на момент виконання професійних дій якостей, властивостей, знань, умінь, можливостей, відповідальності фахівця [4, 5].

Компетентності — як індивідуальні знання, якості, властивості, вміння — непостійні, їх якісні й кількісні параметри безупинно змінюються. Компетенції, що включають у себе самоусвідомлення особистістю своїх обов'язків, обумовлені офіційними об'єктивними умовами: інструкціями, положеннями, правилами та ін. Тому компетенції відображають досить стійку систему зовнішніх умов. Сполучною ланкою в системі «компетенція — компетентність» виступає діяльність щодо здійснення фахівцем своїх посадових професійних функцій, що залежить як від компетенції, так і від його компетентностей. Отже, термін «компетенція» використовують частіше для визначення меж дії фахівця, а «компетентність» — для оцінки якості його діяльності.

Процес реалізації компетентнісного підходу в системі професійної освіти, як зазначає А. А. Вербицький [1], характеризується низкою протиріч, основне з яких — це протиріччя між прагненням суспільства реалізувати цілі гуманістичної освітньої парадигми, що розглядає особистість як центр власного самоудосконалення, прагматично зумовленими орієнтирами компетентнісного підходу у професійній освіті.

У підготовці майбутніх екологів назване протиріччя підсилюється частковими суперечностями, зокрема між необхідністю майбутньому спеціалісту мати досвід самоідентифікації й саморозвитку та переважною спрямованістю методів традиційного навчання в

зкладах вищої освіти на формальне засвоєння наукових знань; вимогами сучасного суспільства щодо креативності, творчої сміливості, самостійності й відповідальності еколога у процесі його підготовки; необхідністю оволодіння майбутнім екологом основними компонентами продуктивних особистісних і професійних компетенцій і відсутністю комплексної технології їхнього становлення в навчанні; цілісністю професійної діяльності й «розосередженістю» змісту навчання й виховних впливів у межах різних навчальних дисциплін.

Організація професійної підготовки еколога в закладах вищої освіти — це процес практичної реалізації взаємопов'язаних організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують формування у студентів екологічної спеціальності професійної мотивації, професійних знань, умінь, навичок і професійних компетенцій відповідно до екологічної діяльності в довіллі та готовність студента до професійної діяльності під час навчання в закладах вищої освіти.

А. А. Вербицький, аналізуючи зміст і методіку підготовки спеціалістів у вищій школі, виділяє одне з важливих протиріч цієї підготовки, сутність якого полягає в різниці предметної діяльності — «навчальної» та майбутньої — «професійної» [2].

Одними з основних принципів контекстного навчання, за А. А. Вербицьким, є педагогічне включення студента в освітню діяльність; послідовне моделювання в освітній діяльності студентів цілісного змісту, форм та умов професійної діяльності фахівців [2].

Аналізуючи ряд представлених традиційних та інноваційних методологічних підходів фахової підготовки майбутніх екологів, зробимо акцент на тому, що в попередніх розробках із питань їх професійної підготовки не розглядалися аспекти проектування змісту і способів виконання завдань фахової діяльності на засадах контекстного підходу. У нашому дослідженні за основу моделювання змісту фахової підготовки майбутніх екологів в університетах обрано саме контекстний підхід.

Реалізація в освітньому процесі логічного змісту контекстного навчання, а саме: логіки навчальної діяльності і логіки професійної діяльності, — дозволяє значно підвищити якість професійної підготовки. Запропоновані алгоритми можуть бути використані під час проектування освітніх технологій у різних навчальних дисциплінах.

Нами було проведено педагогічне дослідження, де основне завдання полягало в зіставленні рівня готовності до професійної діяльності та сформованості професійної компетентності за традиційною і

пропонованою методичною системою організації освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців зі спеціальності 101 Екологія.

Усі стадії підготовки майбутніх компетентних спеціалістів умовно поділено на такі етапи: 1) адаптаційно-професійний; 2) професійно-розвивальний, 3) професійно-продуктивний. Рівень готовності студентів до професійної діяльності визначався в межах мотиваційно-ціннісних, когнітивних та операційно-діяльнісних критеріїв ефективності.

Після отримання первинних результатів констатуючого етапу дослідження було сформовано контрольні (КГ) й експериментальні (ЕГ) групи. Для оцінювання показників критеріїв використовувався структурно-компонентний метод оцінювання професійних якостей особистостей із подальшою їх статистичною обробкою. Динаміка показників критеріїв демонструє ріст високого (на 18%) та середнього рівнів (на 25%) готовності до професійної діяльності студентів, що доводить ефективність моделі професійної підготовки майбутніх фахівців та організаційних умов її реалізації, які були впроваджені в експериментальних групах.

Отже, застосування технологій контекстного навчання дозволяє максимально наблизити зміст і процес освітньої діяльності студентів до їх подальшої професії. У різноманітних формах діяльності здобувачів вищої освіти поступово ніби промальовується зміст майбутньої спеціальності, що дозволяє ефективно здійснювати професійний розвиток висококваліфікованих фахівців.

Висновки. Професійно-орієнтована технологія навчання — це технологія, яка забезпечує в тих, хто навчається, формування важливих для їх майбутньої професійної діяльності особистісних якостей, а також професійних компетенцій, які забезпечують виконання функціональних обов'язків за призначенням.

Застосування викладачами закладів вищої освіти (університетів) основ проектування і конструювання технології навчання сприяє розвитку нового педагогічного мислення та спрямовано на формування технологічного підходу до процесу навчання (змісту навчальної дисципліни).

Проектування навчально-методичного комплексу й конструювання професійно-орієнтованої технології навчання має на меті створення викладачем професійно-орієнтованого середовища навчання, що надає можливість у межах навчальної дисципліни організувати педагогічну взаємодію зі студентами, що сприяє підготовці конкурентоздатного професіонала.

References

1. Verbickij, A. A., & Larionova, O. G. (2006). Gumanizaciya i kompetentnost: konteksty integracii. [Humanization and competence: contexts of integration]. Moscow: MGOPU, 165. (in Russian).
2. Verbickij, A. A., & Kalashnikov, V. G. (2010.) Kategorija “kontekst” v psihologii i pedagogike: monografija. [Category “context” in psychology and pedagogy: monograph]. Moscow: Logos, 300. (in Russian).
3. Gnilusha, N. V. (2014). Filosofski problemi teorii i metodologiyi ekologichnoyi osviti u konteksti profesijnoyi osviti [Philosophical problems of the theory and methodology of environmental education in the context of vocational education] *zbirnik naukovih prac “Osvita doroslih: teoriya, dosvid, perspektivi” / redkol. L. B. Luk’yanova (golova) ta in.: In-t ped. osviti i osviti doroslih NAPN Ukrayini. [a collection of scientific papers “Adult education: theory, experience, prospects” / editor. L. B. Lukyanov (chairman) and others.: Inst. Of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*. Kyiv; Luhansk: KNOWLEDGE Publishing House, Issue.1 (8), 19–27. (in Ukrainian).
4. Kuzminskij, A. I. (2005). Pedagogika vishhoyi shkoli [Tekst]: navch. posib. [Pedagogy of higher school [Text]: textbook]. Kyiv: Knowledge, 184. (in Ukrainian).
5. Pobirchenko, N. A. (2012). Nauka i praktika kompetentnisnogo vimiru osobistisnogo zrostannya uchnivskoyi molodi. [Science and practice of competence measurement of personal growth of student youth] *Kompetentnisnij vimir osobistisnogo zrostannya uchnivskoyi molodi: teoriya, praktika, dosvid. Materiali Vseukrayinskoyi naukovopraktichnoyi konferenciyi, 10–11 kvitnya 2012 r.; redakcijnna kolegiya: Pobirchenko N. A., Pashkov V. V. [Competence dimension of personal growth of student youth: theory, practice, experience. Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical conference, April 10–11, 2012; editorial board: Pobirchenko N. A., Pashkov V. V.]*. Zaporozhye: “Accent Invest-Trade”, 11–18 (in Ukrainian).
6. Ursul, A. D. (2001). Model operezhayushhego obrazovaniya [Model of advanced education]. *Filosofiya jekologicheskogo obrazovaniya [Philosophy of environmental education]*. Moscow: Progress-Tradition, 50. (in Russian).

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES
ON THE QUALITY OF PROFESSIONAL ECOLOGICAL
EDUCATION IN HIGHER EDUCATION**

N. V. Gnilusha

Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine

Abstract. Today, the system of higher environmental education in Ukraine is at a complex and responsible stage of improvement, adhering to the concept of balanced development, which corresponds to a comprehensive balanced combination of natural, man – made, environmental, legal and socio-cultural approaches.

One of the main tasks of higher environmental education is the formation of students' understanding of their own future in professional activities, the ability to analyze environmental problems and their solutions based on the ecological model of harmony with nature, which is defined as an environmental paradigm based on the teachings of V.I.Vernadsky, who advocated a mechanism to ensure the harmony of humanity and nature.

Created on the basis of democratic and ekologo-humanism orientiriv the system of trade ecological education is called to provide preparation creatively of active personality, able to build the country as society which develops on principles of socioprirodnoy harmony.

The change in the national educational paradigm is due to the needs of society and personality with the transformation of beliefs, the establishment of new values, the widespread introduction of new pedagogical technologies, shifts the emphasis of education from the principle of adaptability to the principle of competence.

In world practice, one of the most promising areas for improving the quality of vocational environmental education is the competence approach, which is based on the idea of key competencies proposed by experts of the Council of Europe in the early 1990 s.

Key words: balanced development, professional ecological education, future ecologists, professional training, university, professional competence, contextual approach.

Citation as:

APA Hnilusha, N.V. (2021). Teoretyko-metodychni zasady shchodo yakosti profesiinoi ekolohichnoi osvity v zakladakh vyshchoi osvity [Theoretical and methodological principles on the quality of professional ecological education in higher education]. *Ekolohichnyi visnyk Kryvorizhzhia [Ecological Bulletin of Kryvyi Rih District]*, 6, 131–137. <https://doi.org/10.31812/eco-bulletin-krd.v6i0>.

**ДСТУ
8302:2015**

Гнілуша Н.В. Теоретико-методичні засади щодо якості професійної екологічної освіти в закладах вищої освіти. *Екологічний Вісник Криворіжжя*. 2021. Вип. 6. С. 131–137.